

JUHÁSZ GYÖRGY

Egy lábjegyzet margójára...

Már a kilencvenes évek közepén jártunk, amikor Mravik László barátom megmutatta azt a lexikon vastagságú – ha nem tévedek, a 30 000-es címszóállománynon már túl volt – listát, amely azon műtárgyakról készült, amelyeket a „hős szovjet hadsereg” speciális alakulatai raboltak el magyar bankok letéti trezorjaiból, magán- és közgyűjteményeinkből.

Azt tudni kell, hogy ekkorra a negyedik kormány hátrált ki a legkvalifikáltabb magyar művészettörténész mögül, s szinte csak megtúrték a Magyar Nemzeti Galériában, s mára az egész műtárgyabrállási ügy el is halt azzal, hogy a Sárospataki Református Könyvtárból elrabolt könyvek és ősnymtatványok jelentős részét (részben pénzért) pár éve visszakaptuk, a képek, az arany- és ezüstitárgyak (teljes kollektciók), a szőnyegek, a bútorok ezrei maradtak Oroszországban. Összértékük csak dollár milliárdokban mérhető. Akkor ezt kérdeztem Mraviktól, „Laci! Miért csinálod?”. Kesernyés mosollyal csak annyit mondott: „Szeretnék lábjegyzet lenni Panofskynál.” Mindketten tudtuk, hogy ez lehetetlen, mivel a híres és meghatározó, német származású amerikai művészettörténész már meghalt.

Amikor a *Kortárs* 52. évfolyamának 2008. évi 12. száma a kezembe került, nagyon megörültem Elek Tibor kitűnő tanulmányának, amely részlete a megjelent Gion Nándor monográfiájának. Az írás címe: *Gion Nándor viharos pályakezdése az Új Symposion áramában* (Kétéltűek a barlangban, Testvérem, Joáb; Véres patkányirtás idomított görényekkel). Azonnal olvasni kezdtem a gazdagon jegyzetezett írást, s a 48. számnál látom, hogy az igen alapos Elek rábukkant arra az interjúra is, amit a Duna Televízióknak készítettem Gionnal 1994-ben: „Beleszülettem a kisebbségi létbe...” címmel. Miután a húszoldalas elemzésen túljutottam, megnéztem, hogy kikre is hivatkozik Elek Tibor, s akkor jutott eszembe a magányos harcos Mravik. Mravik László „csak” 30–35 évet áldozott az életéből arra, hogy hazájának visszaszerezzen valamit abból, ami az övé. Ki ír (beszél) ma erről? Senki! És Gionról is alig-alig esik szó, pedig nagyon hiányzik a magyar prózából a „virágos katona”, aki 2002 nyarán ment el – örökre.

Ha a tanulmány jegyzeteit magában nézegetem, furcsa kép tárul elém, valahogy olyan hármas osztású. Büszke vagyok arra, hogy olyanokkal idéznek együtt, mint Herceg János, Grendel Lajos, Görömbei András, Hornyik Miklós, Füzi László, Vajda Gábor, Juhász Géza és Domokos Mátyás. Azután jönnek a semlegesek, majd azok, akiktől fölfordul a gyomrom. Ilyen például Szerbhorvát György, akinél gusztustalanabb, mocskosabb „irodalomtörténetet” (*Vajdasági lakoma*) még

nem írt senki. Tényleg igaz, hogy a papír mindent elbír, egy tanulmányban szerepelhet Szerb Antal, Szenteleky (Sztankovics) Kornél és ő maga.

Enyhébben ugyan, de azt is megkérdezném; hogy ugyan már ki olvas ma Végel Lászlót? Senki... Persze ha valaki nagymonográfiát ír, nem teheti meg, hogy „szemezgesse”, de az olvasó (én) igen. Aztán van egy külön kategória: Bori Imre, vele se könnyű mit kezdeni. Bori halála (2004 áprilisa) után úgy okoskodtam, hogy számtalan és igen változó színvonalú kötetével, tanári pályájával mégis csak az egyetemes magyar kultúrát szolgálta, de. És itt van ez a de. Igen! Bori képes volt arra, hogy a már halálos ágyán fekvő Illyés Gyulát aljas cikkben, az újvidéki *Magyar Szó* 1983. február 20-ai számában megtámadja. A cikk már önmagában is elborzaszt, hát még a megszületés körülményei! A jugoszláv (mindig is szerb) belügy először Szeli Istvánt „kérte föl” Illyés megleckéztetésére. Szeli professzor úrnak azonban „szerencséje volt”, mivel agyvérzésére hivatkozva elzavarta a bőrka-bátosokat, akikkel így tett Gion Nándor is. Azután jött Bori Imre, aki vállalta, és meg is tette (hallottam már olyat is, hogy maga ajánlkozott, de ez szinte hihetetlen, bár aki a valamikori Sinkó-villába költözött, arról sok minden elképzelhető!). Czine Mihály a történetek után nem állt szóba Bori Imrével, Gion Nándor nem ült le vele egy asztalhoz, soha nem hívta meg magához, s nem lépte át Bori házának küszöbét. Bori azonban kevés volt a belügynek, akik Eszéken, Belgrádban és Ljubljanában is próbálkoztak. Valami Pintér vagy hasonló nevű álmagyar bértollnok firkált is Eszéken valamit Illyés ellen a helyi magyar nyelvű hetilapban, de még arra sem érdemes, hogy a nevének pontosan utána nézzünk, pedig csak Pászsa Árpádot kellene megkérdeznünk, de minek...

Az 1988-ban a belgrádi egyetemen Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéket alapító Sava Babič műfordító publicisztikájában meg egyenesen Illyés mellé állt, mondván (írván), egyetlen költőt sem lehet elítélni azért, mert népéért aggódik. A szlovén Rudi Csacsinovic pedig arra figyelmeztette a szlovén költőket és írókat, hogy milyen nagy a felelősségük a szlovén nyelv és a szlovén nép iránt. Mindkettőjük előtt leveszem a kalapom, és fejet hajtok. Szerb ember és szlovén ember nem akadt, aki belerúgott volna Illyés Gyulába, magyar igen. Hát ebben a kontextusban igen nehéz, az Elek tanulmányban is sokszor idézett, Bori Imre megítélése részemről.

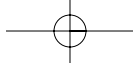
De ha már a jugoszláv belügy „irodalomtörténeti-nemzetpolitikai” mesterkedésénél tartunk, érdemes lenne Elek Tibornak a *Sympo* alakulásánál is egy kicsit „szaglászni”, ugyanis az utóbbi években egyre több a genézis körüli elszólás. Az kétségtelen tény, hogy az új irodalmár generáció: Gion, Bányai, Bosnyák, Domonkos István, Gerold és mások hatalmas erővel bújт elő, de támogatás is kellett ám valahonnan.

Csak úgy, minden segítség nélkül lapot indítani, kiadni, terjeszteni, még az oly „liberális” öngazgatási szocialista Jugoszláviában sem lehetett, főleg nem nemzeti-ségi szinten s főleg nem a '60-as évek elején/közepén, arról nem is beszélve, hogy különleges formátuma és grafikája miatt egy *Sympo* szám többszörösebe került például a *Híd*. Érdekes módon az első főszerkesztő apósa az egyik legbefolyásosabb

szerb akadémikus volt az idő tájban, s nagy hirtelen olyan nemzedéki támadásnak lett kitéve a sympósok részéről az idősebb vajdasági magyar írógeneráció Szirmai Károlytól Herceg Jánosig, hogy az már szinte robbant. Tolnai Ottó még Szeli István professzor urat sem kímélte, mivel Szeli szakított a magyar tanszéken a „sinkói” oktatási modellel, s magyar tanszéket csinált a magyar tanszékből úgy, hogy annak oktatási alapját a magyar irodalom és magyar nyelvészet képezte, s nem a mesélős alapú „sinkói esztetizálás”, amelynek alfája és ómegája maga Sinkó (Spitzer) Ervin volt. S ha már Sinkónál járunk, én átírnám Elek helyében azt a nagyon fontos mondatot, amely így kezdődik: „A többségében az 1959-ben Sinkó Ervin által az Újvidéki Egyetemen megszervezett magyar nyelv és irodalom tanszékre járó társaság (a sympósok – J. Gy.) gondolkodására...”, ugyanis Sinkó semmilyen tanszéket nem szervezett Újvidéken, nem is élt ott. Sinkó Zágrábban élt (még érettségije sem volt!), ahol „megtalálták”, miután a már a '30-as években Szentelekyvel fordítási kérdésekben levelező és 1953-ban Belgrádban Ady-kötetet megjelenítő műfordító, Mladen Leszkovač nem hogy nem vállalta a tanszék vezetését (értsd: a magyar szakos hallgatók és tanárok többségi ellenőrzését), hanem amellet kardoskodott, hogy a magyar tanszék élére jugoszláviai magyar ember kerüljön. Leszkovač előtt is leveszem a kalapom, és meghajtom a fejem, ugyanis 1959-ben még az a magyargyűlölő Alexandar Rankovič, a jugoszláv belügyminiszter még simán Titót is lehallgattatta!

Hű, de messze jutottunk Giontól! Térjünk is inkább vissza hozzá, műveihez, két és (most készülő) akkori sorrendben harmadiknak számító (posztumusz) kötetéhez, tételiesen a *Naplóhoz*, amelyből Árpás Károly (ő a 49. sz. jegyzet) önálló kötetet szerkeszt, mivel a már betördelt kötetből nem lett semmi. A *Sympóban* folytatásokban természetesen megjelent a Gion pesti élményeiről beszámoló cikksorozat *Véres patkányirtás idomított görényekkel* címmel.

A Forum könyvkiadó akkori igen vagány, belevaló igazgatójánál nemcsak az újvidéki zsidó hitközség tiltakozott, ahogyan ezt Elek Tibor is írja, hanem finomabb eszközökkel ugyan, de a belgrádi magyar nagykövetség is. E sorok szerzője úgy tette könyvvé a *Naplót*, hogy fénymásolta a folyóiratból a részleteket, összeragasztgatta, és egy mappában tartja. Természetesen a gioni helyzetjelentés sem nem antiszemita, sem nem szovjetellenes, hanem egy napló, amelyre akkor még a magyar olvasó az MSZMP-cenzorai szerint „éretlen” volt. Elek arra is keresi a választ, hogy hogyan kerülhetett ösztöndíjjal 1970-ben Gion Nándor egy fél évre Budapestre? Erre a kérdésre, áttételiesen ugyan, maga Gion is utal a *Testvérem, Joáb* című – Magyarországon nem forgalmazott – kötetének ajánlásában: „Idának ajánlom, későn, mert ő már meghalt.” (Hegedüs) Ida volt Gion Nándor első felesége, aki egy tragikus – nem közlekedési – balesetben meghalt. Ezen személyes sorscsapás oldására is döntöttek úgy az újvidéki illetékesek, hogy a tehetséges író-(rádiós)újságíró számára egy budapesti ösztöndíj hasznos lehet. A budapesti ösztöndíjat egyéves Magyarországról való kitiltás követte Gion Nándor életében. Azonban a hatvanas évek végén és a hetvenesek folyamán még más vajdasági magyar irodalmárokat is kitiltottak Magyarország területéről egy-két évre. Eddig egyedül

Hornyik Miklós járult hozzá, hogy nevét közöljem, illetve Bosnyák István története érdemel említést, akit szintén kitiltottak, de mivel útlevele Stjepan Bosnjak névre volt kiállítva – mint ahogy Bányai János is Ivan Banjai néven szerepelt az újvidéki telefonkönyvben –, a magyar határőr fadobozkájában megbúvó könyvecskéiben pedig Bosnyák István szerepelt, vidáman vonatozgatott vagy autózgathatott át Szabadka után Szeged felé a magyar–jugoszláv határon. A kitiltottak – de jó lenne, ha megszólalnának! – semmilyen végzést, határozatot arról, hogy a Magyar Népköztársaság területére nem léphetnek, nem kaptak, nem értesítette őket a belgrádi magyar követség sem, de a vajdasági magyar csúcsértelmiségiekhez, szinte a pályakezdésétől ilyen volt Gion Nándor is, törleszkedő, komázni próbáló és tájékozottságukat fitogtató magyar diplomaták bizalmasan közölték az érintettekkel; hogy „már le vagy véve a listáról, mehetsz”.

E sorok írója eljutott Pozsgay Imréig és Gyarmati Györgyig a vajdasági magyar írók (sympósok) kitiltásának ügyében, de írásos dokumentumok nyomára eddig nem bukkant. Valószínűsíthető, hogy a kitiltó döntéseket a pártközpontban Aczél György körül tömörülő cenzorcsoport hozta/hozhatta, és a magyar határőrség „csak” végrehajtotta azokat, a derék magyar külügy meg kibicelt.

Tartozom annyival Elek Tibornak s azoknak, akik e rövid írást kézbe veszik, hogy elmondom, Giont 1977 év őszén ismertem meg Újvidéken személyesen, 1980 augusztusában már ő volt a házassági tanúm, majd házasságom tanúja is. Halála előtt pár nappal még nálunk járt. A magam módján, Tabajdi Csaba parlamenti ámokfutása kapcsán írt cikkemben, a *Magyar Nemzet* 2002. október 5-ei számában búcsúztam el tőle. A cikk zárószöve:

„A szelíd szalontai lírikus, Arany János először Lisznyai Kálmánhoz fordult 1849 után, aztán várt szűk tíz évet, s megírta a *Walesi bárdokat*, hogy tudjuk, hogy értsük, mi is történt velünk. A nagy szenttamási mesélő, Gion Nándor rózsaméz, péter-páli almát és fényes tollú kárókatonaikat ígért, hogy túléljük, hogy kibírjuk. Aztán elment. A virágos katona elment. Várhatott volna még, de nem várt, mert a virágos katonának el kell mennie azokról a helyekről, ahol csúnya dolgok történnek, ahol a Megváltót korbácsolják. Tabajdi Csaba nem jött el Gion Nándor temetésére. Nem ért rá. Fellépése volt. Játszott – a latroknak is.”

Mravik László művészettörténésszel vezettem be fésületlen gondolataimat, akinek főnöke, Bereczki Loránd egyszer azt kérte Giontól: „Nándikám! Nem tudnál írni egyszer egy rossz regényt, vagy ha az már nem megy, egy rossz novellát vagy egy rossz elbeszélést, vagy legalább egy rossz mondatot!” Nem tudott.

